

Sanataiteen keinoin kohti asiatekstiä

Emma Puikkonen

Sanataide soveltuu erilaisten asiatekstien ääreen virittäytymiseen. Tehtävän pilkkominen pienempiin osiin ja sisällön tutkiminen kirjoittamisen avulla toimii aihelähtöisessä kirjoittamisessa. Tutustu alla oleviin menetelmiin ja pohdi, mitä näistä voisit soveltaa opetusryhmäsi kanssa.

Ideariihi

Asialähtöisessä kirjoittamisessa yhteiset, jaetut ideat voivat helpottaa tekstin aloittamista. Ryhmäkeskustelu on yksi tapa pitää ideariihi. Alla on esitelty eräs toinen tapa, joka vaatii muutaman työskentelykerran ja sisältää viisi vaihetta.

1. **Asiasanat:** Ryhmäkeskustelussa opettajan johdolla pohditaan ensin yhdessä aihetta ja poimitaan asiasanoja esim. 1600-luvusta tai auton moottorista. Ryhmäkeskustelun pohjana voi olla myös tekstimateriaalia, jota ryhmissä tutkitaan. Asiasanat kirjoitetaan isoille papereille luokan seinälle.
2. **Post-it:** Post-it -vaiheessa jokainen saa nipun post-it-lappuja. Jälleen voidaan työskennellä joko tekstimateriaalin pohjalta tai vapaasti ideoiden. Jokaisen tulee kirjoittaa 3–4 ajatusta, havaintoa tai tietoa jokaisesta asiasanasta. Laput vietään asiasanojen alle. Mukaan voidaan ottaa myös kysymyksiä.
3. **Keskustelukierros:** Asiasanat kierretään yhdessä läpi, lukien ja käyden keskustelua niiden alle kirjoitetuista ajatuksista. Opettaja johdattelee keskustelua kyselemällä mielipiteitä, kehittämällä ajatuksia ja esittämällä ehdotuksia. Uusia post-it-lappuja lisätään.
4. **Tekstisuunnitelma:** Post-it-lapuista voi ottaa valokuvia tai tehdä muistiinpanoja. Seuraavaksi omalle paperille hahmotellaan, millainen näkökulma ja mitkä asiasanat ja ajatukset kiinnostivat eniten itseä. Mitä asioita oppija haluaa sisällyttää kirjoitukseen? Tässä vaiheessa opettajan on mahdollista käydä

tarkemmin läpi asiatekstin rakennetta esittelystä kehittelyyn ja yhteenvedoon. Oppijan omalle paperille tehdään siis aluksi summittainen rakenne- ja sisältöluonnos - mitkä post-it-laput tulisivat mukaan? Ensimmäisellä työskentelykerralla olisi hyvä päästä tämän vaiheen loppuun, tai jopa kirjoittamisen alkuvaiheisiin asti.

5. Kirjoittaminen: Oppija kirjoittaa tekstin. Omasta rakennesuunnitelmasta saa poiketa, ja asiasanoihin ja idealappuihin sekä tekstimateriaaliin voi aina palata inspiraatiota etsiessä.

Kynä ja kello

Menetelmä on sovellettavissa erilaisten aiheiden tutkimiseen. Opettaja on ajanottaja. *Kynä ja kello* -tehtävän pohjalla voi olla yhteinen ideariihi tai esimerkiksi kotona luettu tekstimateriaali.

Toiminta: Jaa oppijoille paperia ja kyniä. Kerro, että seuraavaksi kirjoitetaan kustakin annetusta aiheesta tajunnanvirtaa kahden minuutin ajan, nostamatta kynää välillä paperista. Tekstejä ei lueta toisille, virkkeiden ei tarvitse olla kokonaisia eikä pilkuilla tai pisteillä ole väliä. Jos kirjoittajalle tulee sellainen olo, että ei keksi mistä kirjoittaa, voi palata ensimmäiseen sanaan kirjoittamalla sen uudestaan ja sen jälkeen jatkaa assosioimalla.

Halutessaan oppijoille voi korostaa, että kirjoittaessa tutkitaan asioita, joista myöhemmin kirjoitetaan asiateksti.

Opettaja sanoo kahden minuutin (tai muun hyväksi katsomansa ajan) välein uuden sanan tai lauseen, esimerkiksi *valta, kuninkuus, happimolekyyli, maalin valinta on tärkeää*.

Ensimmäisiksi sanoiksi kannattaa valita lämmittelysanoja, joiden tärkein tehtävä on saada ajatus ja kynä kulkemaan: esim. *tänä aamuna, rakastan, minusta...* Sanojen kautta voidaan tutkia myös omaa suhdetta käsiteltävään aiheeseen.

Kun sanoja on kirjoitettu 10-15 minuuttia, harjoitus päätetään. Opiskelijoita pyydetään lukemaan teksti läpi ja alleviivaamaan kiinnostavat lauseet. Ehkä on mahdollista valita jokin lauseista aloituslauseeksi kirjoitettavalle tekstille?

Oma kokemus

Omat kokemukset ovat tärkeä lähtökohta kirjoittamiseen. Ne opettavat huomaamaan omien sisäisten tarinoiden voiman kirjoittaessa. Omien kokemusten linkittyminen opiskeltavaan asiaan tukee myös oppimismotivaatiota.

Aiheesta riippuen tämä tehtävä voidaan toteuttaa eri tavoin. Alla on esitelty kolme esimerkkiä – pohdi, miten voisit lähestyä omaa aihettasi niin, että oppija voisi joko saada omia kokemuksia aiheesta tai hänen kokemuksensa ja aihe voisivat yhdistyä.

1. Kirjallisuusaihe: Luetaan yhdessä esimerkiksi Juhani Ahon *Rautatie*-romaani. Keskustellaan henkilöistä, tunnelmista ja äänistä tekstissä. Matkustetaan yhdessä jokin junamatka edestakaisin niin, että matkan varrella ei keskustella vaan tehdään muistiinpanoja äänistä, ihmisistä ja kokemuksista. Luokassa kirjoitetaan teksti, jossa linkitetään oma kokemus analyysiin Juhani Ahon *Rautatiestä* – esimerkiksi aiheesta rautatie ennen ja nyt.
2. Historia-aihe: Luokka jaetaan ryhmiin. Opettaja valitsee tiettyyn historialliseen tapahtumaan liittyvät henkilöt – esimerkiksi Klaus Fleming, kuningas Sigismund, Kaarle-herttua, Juhana III, Katarina Jagellonica jne. ja jakaa ryhmän jäsenille kullekin oman henkilön sekä tilanteen, johon keskittyen henkilöä tutkitaan (esim. Katarina Jagellonica vankina Gripsholmin linnassa). Oppijat tutkivat lukien ja internetistä oman henkilönsä maailmaa. Heidän tulisi etsiä (mahdollisuuksien mukaan) vastauksia kysymyksiin:
 - Kuka olen? Mitä minusta tiedetään?
 - Millainen asemani on? Onko asemani muuttunut?
 - Missä olen? Millainen ympäristöni on?
 - Millaisia vaatteeni ovat?
 - Ketkä ovat lähimpiä ihmisiäni?
 - Onko minulla vihollisia?
 - (muita mahdollisia kysymyksiä)

Kun pohjatiedot on kerätty, kirjoittaa opiskelija kirjeen toiselle tapahtuman henkilölle. Kirjeessä on vapaus kuvitella ja kuvailla asioita, eli kirje saa olla fiktiivinen. Voidaan kuvailla esimerkiksi tunteita: rakkautta, ihastumista, epätoivoa, vallanhimoa. Kirje käyttää kuitenkin tietoinesta hyväksi, kertoo oikeista tapahtumista ja suunnitelmista sekä ympäristöstä. Kirjeistä voidaan järjestää näyttely tai ne voidaan lukea luokassa ääneen.

3. Muu tietoihe, esim. lapsen kehitysvaiheet: Ensin tehdään lyhyt tehtävä, joka herättelee opiskelijan oman kokemuksen suhteessa käsiteltävään sisältöön. Esim. kirjoitetaan kehitysvaiheista 2–3 tajunnanvirtakirjoitusta, jossa kerätään muistoja oman lapsuuden eri vaiheista samaan tapaan kuin tehtävässä 2, kynä ja kello. Tehtävänannon yhteydessä voi kertoa, että tekstejä käytetään toisen tekstin pohjana.
 - varhaisin muisto
 - muisto vanhemmista ajalta, jolloin olin 4-vuotias

- muisto ystävistä ensimmäisellä luokalla
- muisto ilosta (merkitse ikä itse)
- muisto surusta (merkitse ikä itse)

Tehtävän jälkeen verrataan lapsen kehitysvaiheita omiin muistoihin. Toteutetaan joko kooste kehitysvaiheista ja omista muistoista tai teksti, jossa käsitellään lapsen kehitysvaiheita ja omia muistoja suhteessa vaiheisiin. Vaihtoehtona myös runo, jossa joka toinen lause valitaan omista muistoista, joka toinen tietotekstistä, joka käsittelee lapsen kehitysvaiheita.

Tietoaines aforismiksi

Harjoite toimii osana ryhmätyötä, jossa kootaan tietoainesta materiaalin ja netin pohjalta – esimerkiksi yrityksen markkinointiviestintä tai auton huolto. Ryhmätyön loppuvaiheessa, kun materiaali on koottu joko koneelle tai paperille, kirjoitetaan ryhmissä aiheesta aforismi.

Aforismi on yleensä yhden tai kahden rivin mittainen proosamuotoinen tiivistys. Aforismille on ominaista vähäsanaisuus ja paljonsanovuus. Opettaja antaa jokaiselle ryhmälle 1–2 sanaa, joita tulee käyttää aforismissa: esim. *keltainen, syvyys, ihminen, paino, moottori jne.* Esimerkkiaforismeja suomalaisilta aforistikoilta löytyy esim. blogista [atoristi.blogspot.com](https://www.atoristi.blogspot.com), ja niitä kannattaa lukea kourallinen ennen tehtävään ryhtymistä.

Tekijä:

Puikkonen, E. (2019). *Sanataiteen keinoin kohti asiatekstiä*. LUKILOKI-hanke 2018–2022. Jyväskylän yliopisto.